

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД

ВОВКОВИНЕЦЬКА ОТГ

2020

Аналіз підготовлений групою науковців під керівництвом проф. Олени Бородіної, завідувача відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ» у співпраці з Громадською спілкою «Українська мережа сільського розвитку».

Редактор — Ганна Заворотна

Дизайн і макетування — Олена Марчишина

Соціально-економічний аналіз ОТГ здійснювався у період серпень-вересень 2020 року та може не містити інформацію про зміни в складі об'єднаної територіальної громади, що виникли після місцевих виборів 2020 року.

Центр екологічних ініціатив «Екодія» висловлює щирі подяку

експертам Громадської спілки «Українська мережа сільського розвитку» та представникам Бужанської, Витвицької, Вовковинецької, Лосинівської, Новослобідської та Шумської об'єднаних територіальних громад, які долучилися до розробки соціально-економічних аналізів та брали участь в їх обговоренні.

This document has been produced in the framework of project Sustainable Perspectives for Rural Areas in RU and UA in cooperation with DRA, with the finance contribution by the German Federal Foreign Office and the Protestant Agency for Diakonia and Development 'Bread for the World'. The views expressed in this document are those of the authors and do not necessarily reflect the official policy or position of the donors of the project.

Документ підготовано в рамках проекту «Перспективи сталого розвитку для сільських територій» у співпраці з ДРА та за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини та Міжнародної протестантської агенції служби розвитку протестантської Діаконії «Хліб для Світу». Погляди, наведені в цьому документі, є позицією авторів і не обов'язково мають трактуватися як офіційна думка донорів.

ЗМІСТ

04	Соціально-економічний аналіз
04	Розташування
07	Природні ресурси
11	Клімат
14	Демографія
18	Місцева економіка
20	Сільське господарство і сільські території
24	Бюджет
28	Рекомендації

ВОВКОВИНЕЦЬКА ОТГ

РОЗТАШУВАННЯ

Вовковинецька ОТГ розташована у центральній-східній частині Хмельницької області в межах Деражнянського, а за новим адміністративно-територіальним поділом — Хмельницького району, на кордоні з Вінницькою областю.

Склад ОТГ:

смт Вовковинці
с. Кайтанівка,
с. Коричинці,
с. Радівці,
с. Садове,
с. Стреків.

Площа ОТГ:

109,92 км²

Адреса:

32223,
Хмельницька обл.,
Деражнянський р-н,
смт Вовковинці,
вул. Миру, буд. 24

Сайт:

vovkovynecka-gro-
mada.gov.ua

Станом на липень 2020 року межує з Галузинецькою, Волоськівською, Згароцькою, Городищенською, Гришковецькою сільськими радами та Летичівською ОТГ Хмельницької області, а також Лука-Барською, Івановецькою, Комаровецькою сільськими радами Вінницької області. Вовковинецька ОТГ утворена 24 грудня 2017 року об'єднанням Вовковинецької селищної ради та Коричинецької і Радовецької сільських рад.

Землезабезпеченість (площа території у розрахунку на 100 чол. населення) становить 2,7 кв. км, що є близьким до медіанних по Україні значень (в ОТГ цей показник коливався від 0,03 до 20,5 кв. км у 2019 році). Територія ОТГ розташована в межах Подільської височини. Абсолютні висоти населених пунктів на території ОТГ — в межах 340–365 м н.р.м.

Територією громади проходить гілка Південно-Західної залізниці (ділянка Гречани — Жмеринка). Є залізнична станція Комарівці (у смт. Вовковинці), платформи у Коричинцях та Радівцях. Територією ОТГ проходять автошляхи Т2310 та Т2318. Відстань до м. Хмельницький автомобільними шляхами становить 66 км або 1 год. 5 хв., а до м. Вінниця — 70 км або 1 год. 10 хв. Транспортна доступність усіх населених пунктів громади від центру не перевищує 25 хвилин дорогами з твердим покриттям.

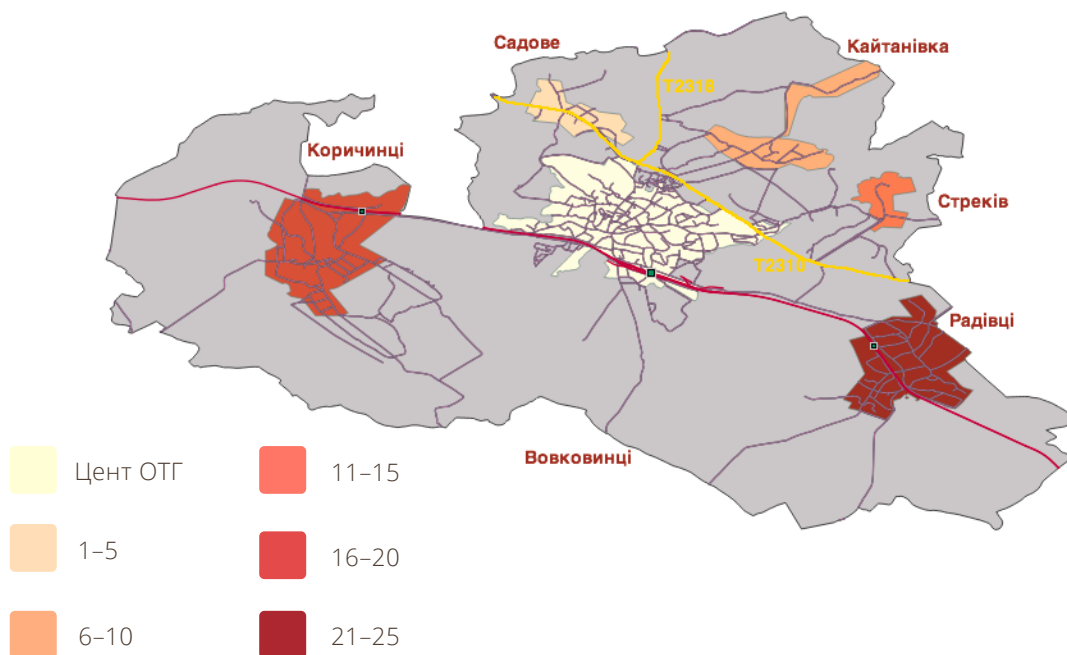

Рис. 1. Транспортна доступність сільських населених пунктів до центру ОТГ

Таблиця 1. Чисельність населення та просторова доступність (центр ОТГ — сільські населені пункти) дорогами з твердим покриттям

Населений пункт	Чисельність населення, чол.	Транспортна доступність, км	Транспортна доступність, хв
Вовковинці	2628	0	0
Кайтанівка	190	4,0	10
Садове	209	3,7	5
Коричинці	721	5,8	19
Радівці	651	10,7	22
Стреків	30	7,7	15

Послуги мобільного зв'язку та доступу до бездротового інтернету надають всі основні оператори — Київстар, Vodafone Україна, Інтертелеком, Lifecell, — проте не на всій території громади якість та швидкість передачі даних є високою та стабільною.

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Основними природними ресурсами є земельні, водні, лісові ресурси, надра (корисні копалини), ґрунти (як частина земельних ресурсів, що використовуються у сільському господарстві), клімат.

Таблиця 2. Використання земельно-територіальних ресурсів Вовковинецької ОТГ, га

Населений пункт	Вовковинці	Садове	Кайтанівка	Радівці	Стреків	Кориченці	РАЗОМ
Площа земель сщ./с. ради	4308,8			3267,2		3416,4	10992,4
Площа земель населеного пункту з них	709,7	113,1	120,1	468,1	53,2	399,6	1863,8
Землі у власності громадян	605,2	107,9	116,4	315,49	32,39	447	1624,38
Лісовий фонд	656,46	1,1	2,9	404,3		547,1	1611,86
Багаторічні насадження				22,4		52,1	74,5
Землі для сінокосіння та випасання худоби	171,5			165,3		80,8	417,6
Водний фонд	159,4			36		50,7278	246,1278
Заклади освіти	4			3,8		1,4	9,2
Заклади культури	0,6	0,1		0,3		0,8	1,8
Релігійні організації	0,4			0,2		0,2	0,8

Річкова мережа представлена невеликими притоками верхньої частини басейну Південного Бугу (річка Безіменна та інші притоки).

Зареєстровані у лісовому кадастрі лісові масиви знаходяться у північно-західній частині території ОТГ і перебувають у господарюванні Вовковинецького лісництва ДП «Летичівський лісгосп»). Лісовий фонд лісництва складають середньовікові деревостани з переважанням твердолистяних порід. Багаті на біорізноманіття ландшафти є цінними природними територіями.

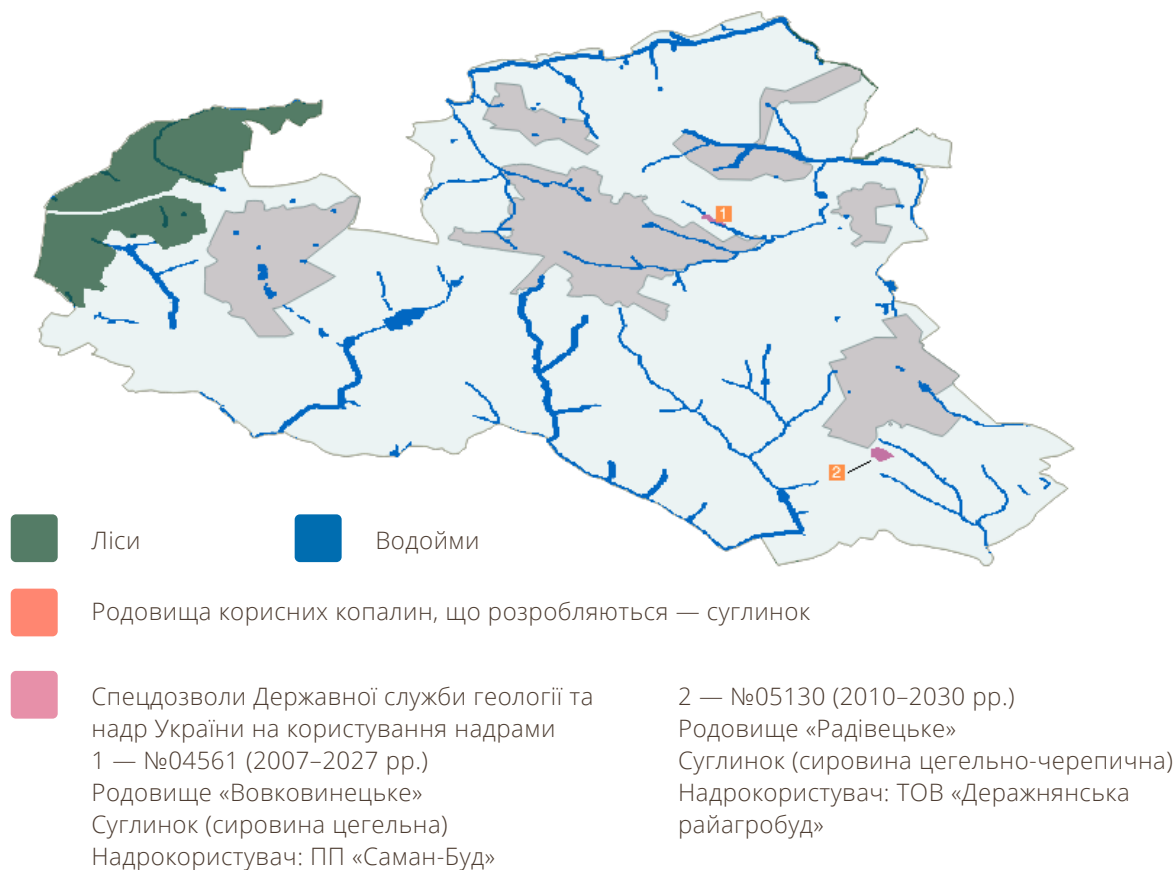

Рис. 2. Водні, лісові природні ресурси, корисні копалини на території Вовковинецької ОТГ

Найрозповсюдженішими агровиробничими групами ґрунтів є: ясно-сірі і сірі опідзолені слабо- та середньозмиті середньосуглинкові ґрунти (групи 37д і 38д); темно-сірі опідзолені і реградовані ґрунти та чорноземи опідзолені і реградовані слабо- і середньозмиті середньосуглинкові (групи 49д і 50д). Зустрічаються також невеликі масиви мочаристих і мочарних незасолених середньосуглинкових ґрунтів та поєднання з їх переважанням (група 139 д), намиті опідзолені і дерново-підзолисті неоглеєні і глеюваті середньосуглинкові ґрунти (група 208д), розмиті супіщані ґрунти і відходи рихлих порід (група 215), комплекси деформованих ґрунтів на ділянках пасивних зсувів на південний захід від Коричинців та на північний захід від Вовковичинців та Садового (група 222).

“

На території знаходяться та розробляються родовища місцевих корисних копалин — “Вовковинецьке” та “Радовецьке” родовища суглинків — сировини для виробництва цегли та черепиці.

”

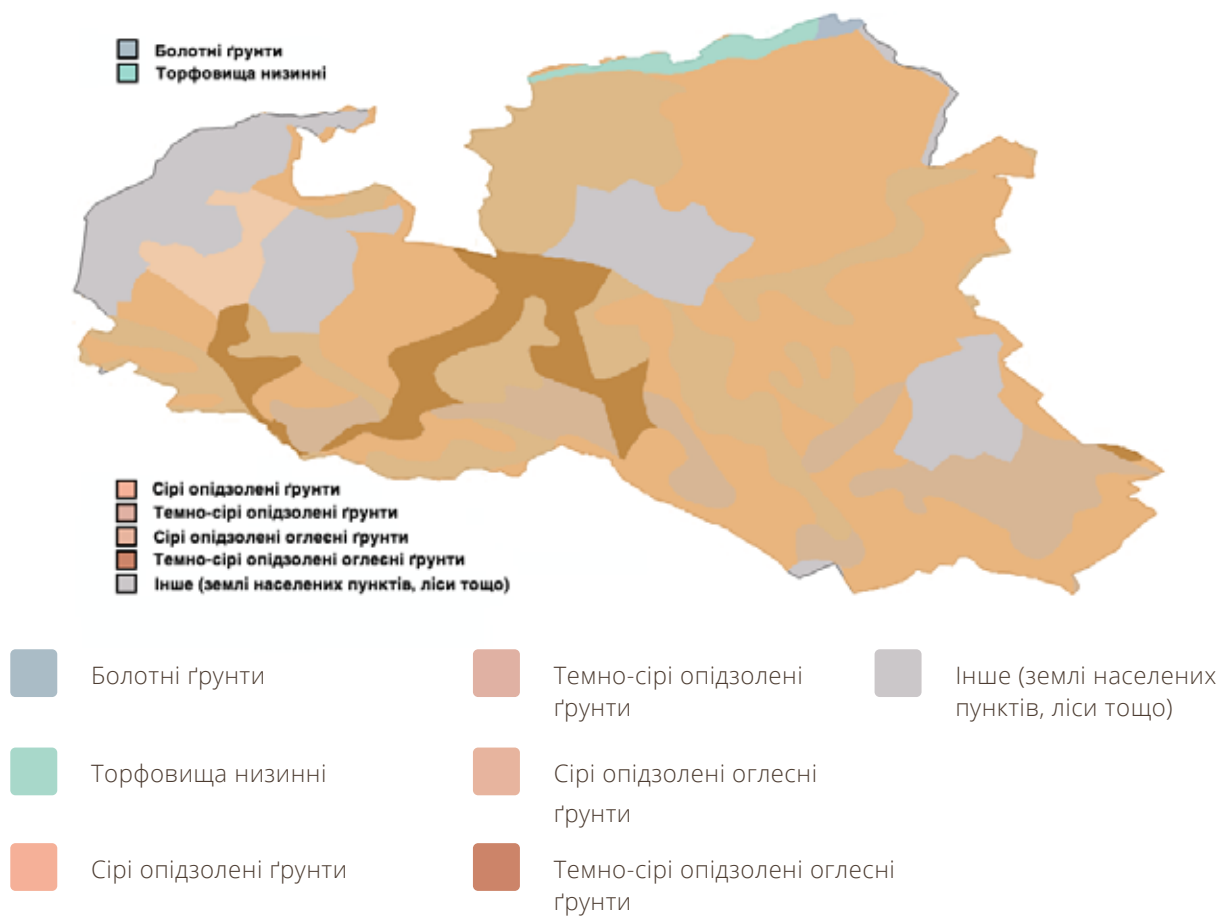

Рис. 3. Основні ґрунти на території Вовковинецької ОТГ

Досі не всі природні ресурси громади інвентаризовані та внесені у державні реєстри і кадастри. Це створює як проблеми для планування ефективного місцевого ресурсокористування, так і в частині ефективного захисту незареєстрованих ресурсів (в першу чергу це стосується земель).

Таблиця 3. Незареєстровані у Державному земельному кадастрі землі Вовковинецької ОТГ*

Території місцевих рад, що увійшли до складу Вовковинецької ОТГ	Загальна площа ради, га	Площа незареєстрованих земель (га)	Частка незареєстрованих земель
Вовковинецька	4308,9851	1300,3341	30,18
Кориченська	3812,4525	630,5722	16,54
Радівецька	3254,3128	765,2363	23,51
Всього	11375,7504	2696,1426	23,700789

Комбінація територіально-просторових характеристик та наявних природних ресурсів є основою агро-природного потенціалу.

За природно-сільськогосподарським (ПСГ) зонуванням територія Вовковинецької ОТГ (належить до зони Лісостепу) розташована у зоні Лісостепу, Лісостеповій правобережній провінції, Придністровсько-Подільському окрузі, центральній-східній частині Вільковецького ПСГ району (на межі із Жмеринським ПСГ). Таке розташування зумовлює відповідну продуктивність сільськогосподарських угідь. За рівнем капіталізованого рентного доходу (рілля) ПСГ район, до якого належить територія Вовковинецької ОТГ, знаходиться на 163 місці з 200 ПСГ районів на території України.

Таблиця 4. Узагальнені економічні характеристики сільськогосподарських угідь Вільковецького ПСГ району, до якого належить територія Вовковинецької ОТГ

	Кап. рентний дохід, грн	Бал бонітету
Рілля	16218,14	25
Багаторічні насадження	35646,33	25
Сіножаті	3865,09	16
Пасовища	3505,67	18

* Станом на січень 2020 р.

КЛІМАТ

Важливим як для добробуту і здоров'я людей, так і сталого розвитку території громади природним ресурсом є клімат. Він близький до помірно-холодного зі значною кількістю опадів навіть у самий засушливий місяць. Середньорічна температура становить близько 7,5 °С, а середньорічна норма опадів — 645 мм.

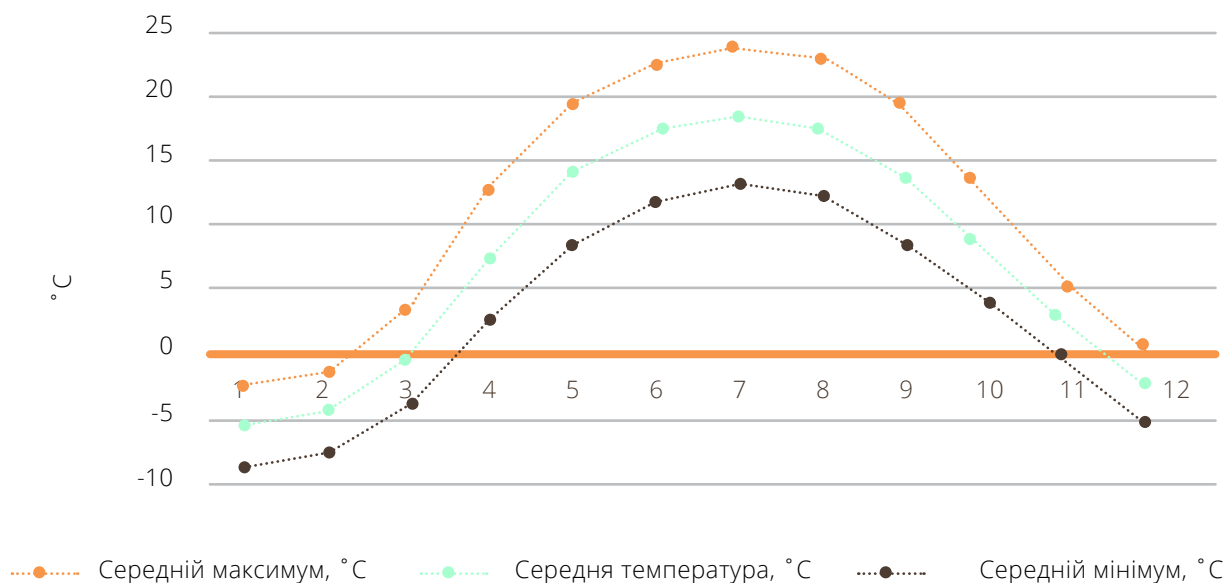

Рис. 4. Річна місячна температура на території Вовковинецької ОТГ

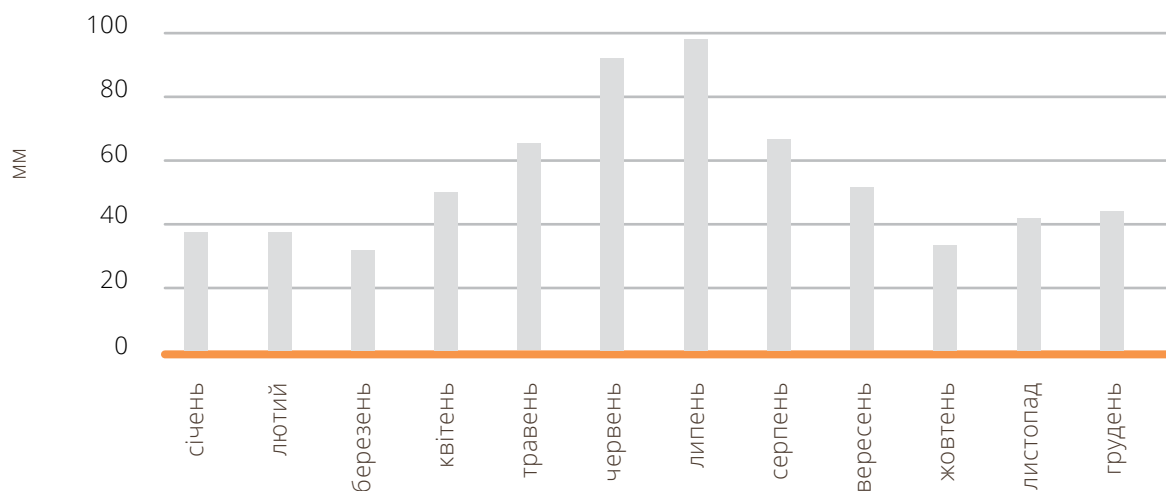

Рис. 5. Норма опадів на території Вовковинецької ОТГ, мм

Протягом останніх двох десятиліть посилюються сезонні температурні, гідрологічні та інші кліматичні коливання. Внаслідок складної гідрологічної ситуації навесні-влітку 2020 року середні за червень витрати приток верхів'я Південного Бугу склали менше 50% червневої норми. Значно знизився при цьому і рівень ґрунтових вод.

У зв'язку зі змінами клімату на території Вовковинецької ОТГ до 2030 року очікується підвищення середньорічної температури повітря на 0,44 °С порівняно з 1991–2010 рр. Найбільший приріст очікується у грудні (1,1 °С). Температури квітня і травня зростуть на 0,2...0,4 °С, а в літньо-осінній період — на 0,5–0,65 °С.

До 2030 р. середньорічна норма опадів зміниться (підвищиться) незначно (+5%). Найбільший приріст опадів припадатиме на березень та квітень (+20...+25%), а також січень і грудень (+12...+17%). Натомість в літні місяці кількість доступної вологи зменшиться на 3–15%, а також зменшиться у жовтні — на 11%.

ВРАЗЛИВІСТЬ ВОВКОВИНЕЦЬКОЇ ОТГ ДО КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Зміни клімату у найближчій перспективі (до 2030-го р.) можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на різні аспекти життя та господарської діяльності у Вовковинецькій ОТГ. Позитивний пов'язаний із помірним підвищенням температур, а негативний — із погіршенням доступу до традиційних джерел во дних ресурсів, що є ознакою високої вразливості до кліматичних змін.

Сферою із найвищим рівнем вразливості до зміни клімату є сільське господарство, де коефіцієнт вразливості 0,6 відповідає нижній межі зони високої вразливості (рис. 6). Високими також є загальна вразливість соціально-економічної системи (коефіцієнт 0,58) та вразливість домогосподарств (коефіцієнт 0,47).

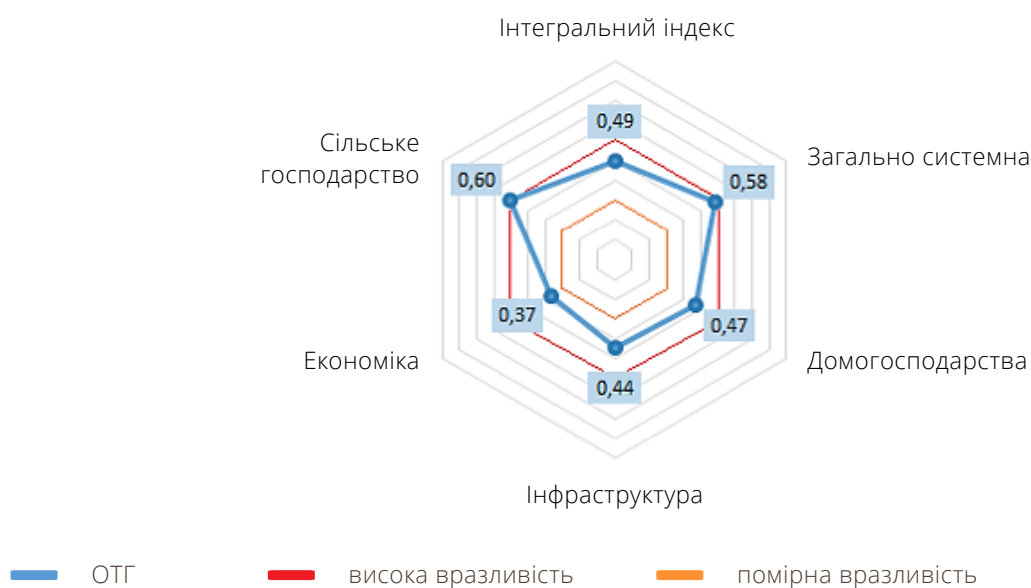

Рис. 6. Вразливість до змін клімату

Високий рівень вразливості сільського господарства зумовлений критичною залежністю від природного зволоження та погіршенням розподілу опадів протягом вегетаційного періоду. В умовах підвищення ризиків, пов'язаних із можливістю коротко- й довготривалих посух, це вимагатиме впровадження відповідних адаптаційних заходів. Серед них доцільно звернути увагу на впровадження агротехнологій, орієнтованих на зниження випаровування вологи за рахунок зменшення обробітку ґрунту, а також підтримання та відновлення полезахисних смуг. Зменшити рівень загальносистемної вразливості можна за рахунок оптимізації структури землекористування на території ОТГ, зменшення рівня розораності та підвищення частки площ, вкритих середньою та високою рослинністю. Це сприятиме сталому землекористуванню і підвищить стійкість до вітрової, водної ерозії ґрунтів, а також інших можливих негативних впливів температурних, гідрологічних кліматичних коливань, що посилюються.

Для підвищення стійкості домогосподарств до негативних проявів зміни клімату рекомендується впроваджувати комплекс заходів, спрямований на раціональне використання водних ресурсів та забезпечення надійності джерел водопостачання. Оскільки на території ОТГ зростає добування води з середньо- та глибоководних горизонтів, доцільним є впровадження місцевих регулюючих заходів для збереження та відновлення водних ресурсів. Це можуть бути як дозвольні, так і економічні заходи — наприклад, видача дозволів на розробку свердловин і запровадження місцевих зборів за забір води з глибоководних джерел.

Ще одним адаптаційним заходом для зниження вразливості інфраструктури ОТГ від стихійних лих та інших можливих негативних наслідків зміни клімату є підвищення надійності енергопостачання найважливіших інфраструктурних об'єктів (створення резервних генераторів на випадок тимчасових відключень).

ДЕМОГРАФІЯ

Аналіз демографічних процесів є особливо важливим для раціонального використання та відтворення трудового потенціалу громади, забезпечення ефективної зайнятості та покращення соціального захисту населення, збільшення його природного приросту, запобігання депопуляції та регулювання міграційних процесів.

За чисельністю населення Вовковинецька ОТГ належить до невеликих громад з переважанням формально міського населення. Густота населення становить 40 осіб на 1 кв.км, що нижче, ніж середній показник для інших ОТГ в Україні (70 осіб у 2019 році).

Таблиця 5. Демографічні показники Вовковинецької ОТГ

Населений пункт	Рівень безробіття (чисельність безробітних до працездатного населення), %	Коефіцієнт людності громади
Вовковинці	2,14	1,92
Кайтанівка	н/д	4,43
Садове	1,85	1,63
Коричинці	1,97	3,80
Радівці	1,57	2,62
Стреків	н/д	2,83
Всього	1,90	2,27
Смт	2,14	1,92
Села	1,59	2,95

У громаді проживає 4429 мешканців, з них 60% (2628 осіб) — у селищі Вовковинці. При розподілі субвенцій це населення вважається міським. У п'яти селах проживає 2628 мешканців (40%) і розміщене сільське населення по території дуже нерівномірно. У селі Коричинці проживає 40% сільського населення (721 осіб), у селі Радівці — 36% (651 осіб), приблизно по 11% — у селах Кайтанівка (190 осіб) та Садове (209 осіб), і 2% — у селі Стреків (30 осіб), в якому чоловіків майже удвічі більше, ніж жінок.

Демографічні та гендерні тенденції зміни та розподілу чисельності населення у розрізі статево-вікових груп у Вовковинецькій ОТГ є близькими до загальноукраїнських. Характерною для громади є депопуляція в основному за рахунок перевищення смертності над народжуваністю. Особливо загрозна ситуація у смт Вовковинці, де за три останні роки було значне від'ємне демографічне сальдо, тобто чисельність населення зменшилась на 56 осіб.

Потенціал нарощення людності, %	Рівень потенційної економічної активності, %	Коефіцієнт міграційного руху (на 1000 населення)
21,80	51,44	-7,22
31,00	53,68	10,52
19,61	51,67	-9,56
28,71	63,24	5,54
22,73	58,37	-3,07
0	56,66	0
23,21	54,52	-3,83
21,80	51,44	-7,22
25,26	59,02	1,11

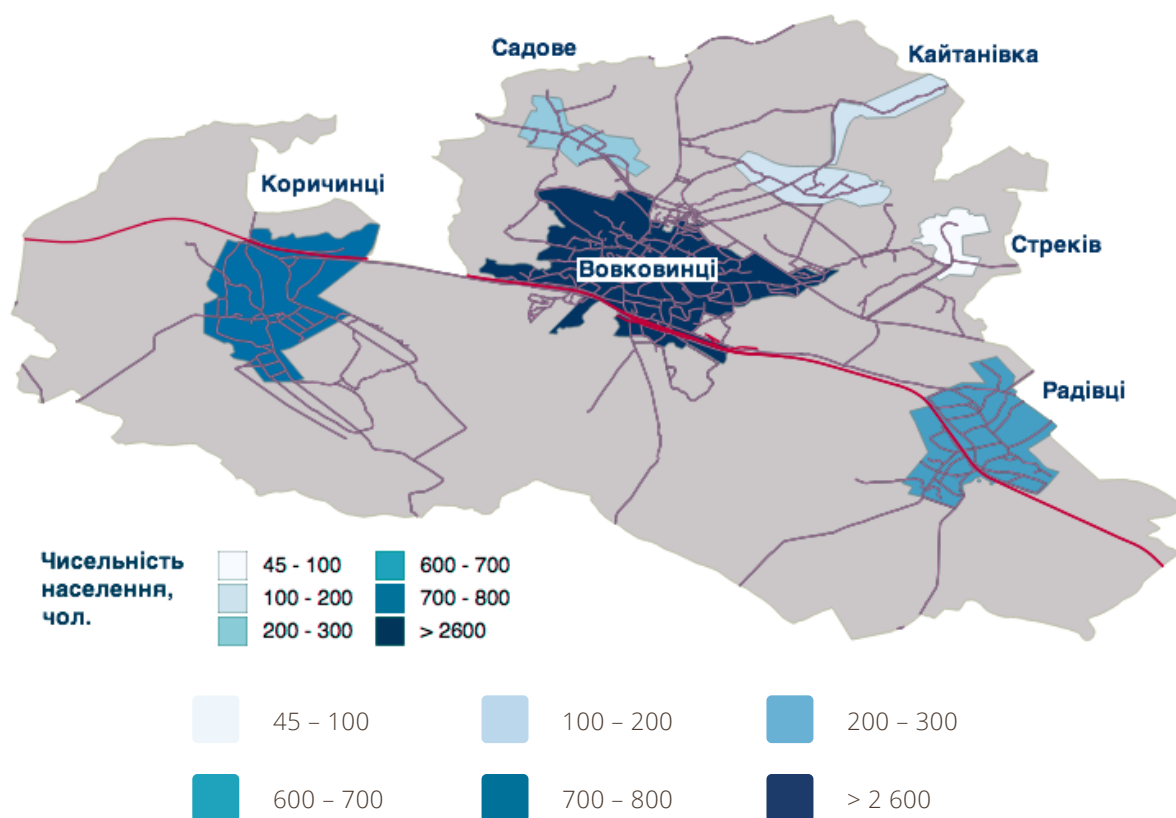

Рис. 7. Просторове розміщення населення Вовковинецької ОТГ

Коефіцієнт людності в ОТГ становить 2,28. Це показник вікового ресурсу громади. У сільській місцевості він вищий (2,95), а у смт Вовковинці — нижчий (1,93), що свідчить про більше навантаження на міське економічно активне населення людей старше пенсійного віку. Потенціал нарощення людності також вищий у сільській місцевості і становить 25,3%, загалом по ОТГ — 23,2%, а у смт Вовковинці — 21,8%.

На фоні сільських населених пунктів особливо виділяється с. Китаївка, де ці показники значно вищі за середні по громаді. Зокрема коефіцієнт людності тут становить 4,43, а потенціал її нарощення — більше 31%. Цей населений пункт також відзначається позитивним значенням коефіцієнта міграційного руху +10,5, що свідчить про позитивні демографічні процеси. За рахунок цього загальний коефіцієнт міграційного руху сільського населення має позитивне значення і становить +1,1, а в цілому по громаді він від'ємний — -3,84.

Найінтенсивнішим міграційним рухом населення є у смт Вовковинці, коефіцієнт тут від'ємний — -7,23. У динаміці можна говорити про позитивні тренди, оскільки у 2018 році кількість вибулих переважала кількість прибулих на 26 осіб; на початок 2020р. ця різниця знизилась до 19 осіб. Загальна кількість вибулих за роками відповідно становила 43 і 20.

Відтворення трудового потенціалу громади має важливе значення для її майбутнього. Людина, яка є елементом локального соціуму та формується в умовах відтворення його соціального життя, є не тільки найважливішим ресурсом виробничого процесу, а й головною

продуктивною силою розвитку громади. Показник, що характеризує прагнення населення громади до участі в трудовій діяльності — це рівень потенційної економічної активності. В цілому по ОТГ він становить майже 55%, у сільській місцевості — 59% а у смт Вовковинці — 51,5%. Для порівняння — по Україні рівень економічної активності населення становить 57,6% і за прогнозами ООН до 2030 р. може знизитися до 54,2%. Серед населених пунктів Вовковинецької ОТГ виділяються села Коричинці (63,3), Радівці (58,4 і Стреків (56,7), де показник потенційної економічної активності населення вищий за середньоукраїнський рівень. Проте реальних місць прикладання праці за місцем проживання для населення в економічно активному віці не так багато. Рівень зайнятості населення в громаді — лише 20,7%, у міській місцевості — 19,9%, на селі — 21,8%. Найвищий рівень зайнятості у селі Коричинці — майже 30%, найнижчий у селі Кайтанівка — трохи менше 8%, хоча це село демонструє позитивні демографічні зміни. Значна частина мешканців громади змушена заробляти на життя у тіньовому секторі.

Частка пристарілих одиноких осіб становить 2,3% населення громади. Вони, у переважній більшості, мешкають у смт Вовковинці. У сільській місцевості таких осіб 29. Кожний населений пункт має закріпленого працівника соціального захисту, який здійснює догляд за пристарілими одинокими громадянами. Всього таких працівників 12, у тому числі 9 працюють у смт Вовковинці.

Отже, основними демографічними проблемами у Вовковинецькій ОТГ є низький рівень народжуваності, високий рівень смертності, від'ємне міграційне сальдо, недосконалість соціального захисту населення, невисокий рівень зайнятості, тіньова зайнятість значної частини працездатних, старіння та депопуляція населення.

МІСЦЕВА ЕКОНОМІКА

На території Вовковинецької ОТГ станом на початок серпня 2020 року було зареєстровано 25 юридичних осіб, що здійснювали комерційну економічну діяльність (це кількість юридичних осіб без закладів освіти, медицини, суб'єктів місцевого самоврядування тощо), а також 77 фізичних осіб-підприємців.

Найбільша кількість суб'єктів господарської діяльності зареєстрована у Вовковинцях, Радівцях і Коричинцях. Найбільша частка юридичних осіб займаються виробництвом продукції рослинництва (48%). Діють 5 суб'єктів, що основним напрямком діяльності вказали виробництво продукції тваринництва, і 5 — спеціалізуються на наданні різних послуг (по 20%). Юридичні особи- суб'єкти господарської діяльності займаються постачанням питної води, наданням правових послуг, виробництвом виробів з дерева, виробництвом цегли та інших будівельних матеріалів, виконанням електромонтажних робіт.

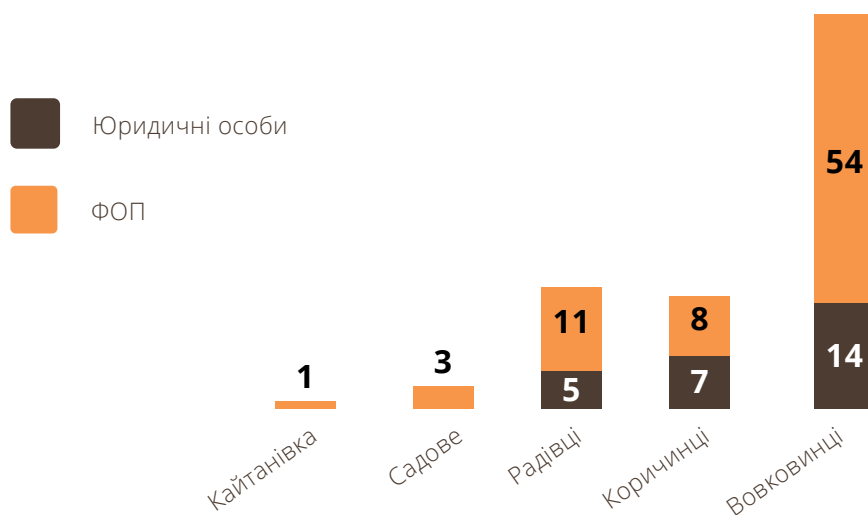

Рис. 8. Кількість зареєстрованих у населених пунктах Вовковинецької ОТГ суб'єктів господарської діяльності

Рис. 9. Розподіл юридичних осіб-суб'єктів господарської діяльності за її напрямками

Серед фізичних осіб-підприємців найрозповсюдженішими напрямками діяльності є торгівля (переважно — роздрібна) та надання різноманітних побутових та інших послуг, на яких спеціалізуються відповідно 60% та 25% ФОПів.

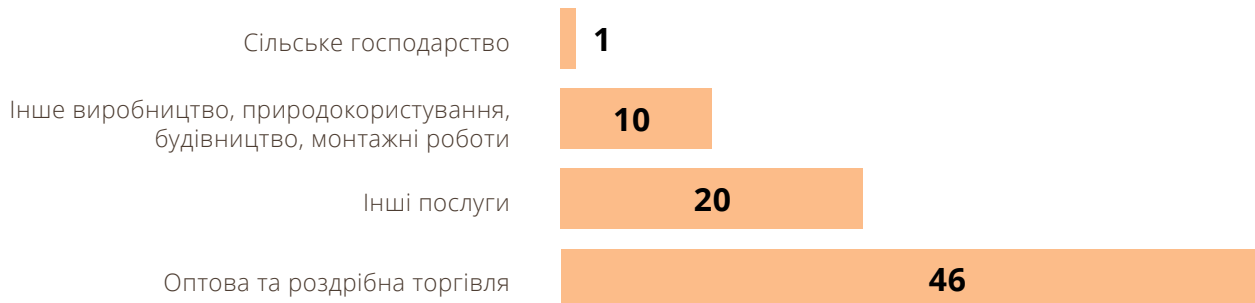

Рис. 10. Розподіл ФОПів за напрямками діяльності

На території громади реалізується проект у сфері розвитку енергоефективності та відновлювальних джерел енергії (будівництво сонячної електростанції).

Основними платниками податків є наступні суб'єкти господарської діяльності: ТОВ "СХК Вінницька Промислова Група", "Подільський край-12, ТП "Віком", ДП "Летичівський лісгосп", ПП "Агропродукт", ТОВ "Нью Летичів Агро", ТОВ "Агрокряз" (МХП), Агрохолдінг 2012, ПАТ "Укрзалізниця" ТОВ Енержіксгруп-Укр", ФГ "Родина СГ", ФГ "Основа роду", Агро ФГ Рудюк О. В., "Вовковинці агро", інші фермерські господарства.

Деякі суб'єкти господарської діяльності, що працюють на території Вовковинецької ОТГ, зареєстровані за її межами, тому частину податків і платежів сплачують у бюджети за місцем реєстрації. Прикладом може бути такі суб'єкти як "Торг Діал", СТ "Домашній хліб".

Однією з найбільших економічних проблем громади є високий рівень безробіття. Реальний рівень безробіття серед сільського населення у 4-5 разів перевищує офіційний. У селах ОТГ місце офіційної зайнятості більшості працевлаштованих знаходиться за межами населених пунктів, де вони зареєстровані. Лише у Кайтанівці таких біля половини, а у Коричинцях та Радівцях — лише чверть, практично немає у Садовому (одна особа) та немає у Стрекові.

Приблизно 40% офіційно зайнятих за місцем їхнього проживання у нецентральному населених пунктах ОТГ зайняті у сфері освіти, п'ята частина — у сільському господарстві та наданні пов'язаних із ним послуг, 13% — у торгівлі, 9% — у сфері охорони здоров'я, 7% — у лісовому господарстві.

Високий рівень безробіття та низький рівень доходів сільського населення загострюють соціальні проблеми та стимулюють трудову міграцію як в межах країни, так і за кордон.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО І СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ

Основними групами виробників сільськогосподарської продукції на території Вовковинецької ОТГ є юридичні особи, в тому числі підрозділи корпоративних великих господарств, що обробляють переважно орендовану землю, офіційно зареєстровані приватні фермерські господарства, які господарюють як на власній, так і на орендованій землі, а також особисті господарства населення (ОСГ). Великі товарні господарства орієнтовані в першу чергу на виробництві зернових і технічних культур. Особисті господарства населення виробляють значно ширший асортимент сільськогосподарської продукції, переважну частину якої — споживають.

Основними культурами, які вирощуються на території ОТГ у 2016–2018 рр. були пшениця, інші зернові та зернобобові культури, кукурудза, соняшник, картопля. Вирощуються також цукрові буряки, ріпак, соя, кормові та технічні культури. Загалом, землекористувачі дотримуються сівозмін, хоча є випадки повторного виробництва тих самих культур протягом кількох періодів на одній ділянці.

Серед суб'єктів господарської діяльності, які займаються на території громади виробництвом продукції рослинництва, також товариства з обмеженою відповідальністю “Агро Терра”, “Загурський Р. Б. АГРО”, “Вовковинці АГРО”, “Агро МКС”, “Коричинецька агрофірма”; виробництвом продукції тваринництва — товариства з обмеженою відповідальністю “Савчук-Агро”, “Нектар”, “Подільський край”, “Бройлер Юкрейн”, “Подільський край”; діють фермерські господарства “Ремен”, “Рудюк О. В. — Агро”, “Мотов”, “Родина”, “Теслюк І. В.”, “Золота Нива”, “Наталі”.

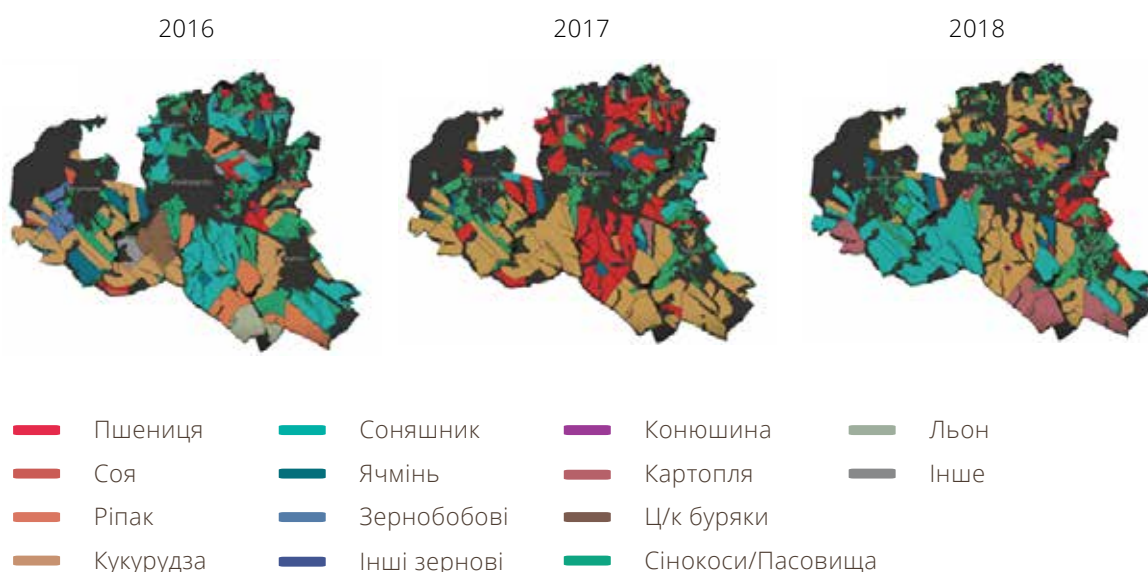

Рис. 11. Посівні площі та сівозміна основних сільськогосподарських культур на території Вовковинецької ОТГ, 2016–2018 рр.

Більшість великих сільськогосподарських підприємств господарюють на базі орендованих приватних та комунальних земель. Якщо комунальних земель в оренді землекористувачів усього 63,4 га (найбільше на території колишньої Радовецької сільради — 56,4 га), то загалом 15 орендарів на території ОТГ орендують майже 4,5 тис га сільськогосподарських угідь. Три найбільші орендарі (ТОВ «Нью-Летичів Агро», ТОВ «Агрокрязь» та ТОВ СХК «Вінницька Промислова Група») орендують разом 3,3 тис. га сільськогосподарських земель по всій території ОТГ, тобто кожен із цих суб'єктів свого часу став основним орендарем на території однієї із трьох сільрад, що пізніше об'єдналися у Вовковинецьку ОТГ. Таке домінування одного із виробників на території колишніх сільрад є дуже показовою ознакою характеру, в який відбувалася концентрація аграрного землекористування.

Таблиця 6. Орендарі сільськогосподарських угідь на території Вовковинецької ОТГ, га

Орендарі-сільськогосподарських угідь	Вовковинецька сел. рада	Радовецька сел. рада	Коричинецька сел. рада	Всього по ОТГ
ТОВ «Нью-Летичів Агро»		1294		1294
ТОВ Агрокрязь			1127	1127
ТОВ СХК Вінницька Промислова група	915			915
ФГ Родина СГ		80	187	267
ФГ Рудюк агро	214			214
Вовковинці Агро	60	100		160
Кадіз		126		126
ФГ Основа роду			116	116
ТОВ Агрохолдинг 2012	107			107
Любарець М.Ф		44		44
ДП "ІЕК "ТОРГДІАЛ АГРО"	44			44
ТОВ "ІЕК"ТОРГДІАЛ"	21			21
ФГ Теслюк І.В.			20	20
Мєлов В.В		19		19
Гласов	16			16

Три найбільші орендарі є типовими представниками крупних агропідприємств — корпоративних агрохолдингів, підрозділи яких займаються господарською діяльністю на території громади, де вони орієнтуються в першу чергу на високорентабельні напрями рослинництва.

ТОВ «Нью-Летичів Агро» зареєстроване у Деражнянському районі Хмельницької області (інші підрозділи агрохолдингу ведуть господарську діяльність також у Летичівському районі), і основним видом його діяльності є вирощування зернових і технічних (насіння олійних) культур. Проте засновниками цього підприємства є два інші товариства з обмеженою відповідальністю з м. Києва, а кінцевими бенефіціарами є двоє осіб із США та Австрії.

ТОВ «Агрокрязь» також зареєстроване за межами Вовковинецької ОТГ — у Вінницькій області. Земельний банк його становить 22,4 тис. га, проте це підприємство входить в структуру великого і потужного агропромислового холдингу МХП, кінцевим бенефіціаром якого є Юрій Косюк (с.Хотів Київської обл.). Основним напрямом спеціалізації ТОВ «Агрокрязь» на території Вовковинецької ОТГ є вирощування зернових та олійних культур.

Агрохолдинг ТОВ «СХК Вінницька Промислова Група» також орендує землю приватної власності та спеціалізується на вирощуванні зернових та технічних культур — озимих, ярих пшениці та ячменю, озимого ріпаку, соняшнику, кукурудзи, сорго. Земельний банк холдингу складає біля 50 тис. га на території 13 районів Вінницької області та Деражнянського району Хмельницької області. Холдинг має власні елеватори на території Вінницької області. Землекористування СХК Вінницької Промислової Групи на території Вовковинецької громади протягом періоду 2019–2014 рр. перебуває під державним наглядом (контролем) Держгеокадастру (ступінь ризиків, пов'язаних із цим землекористуванням визначається як незначний). Холдинг ТОВ «СХК Вінницька Промислова Група» зареєстрований поза межами ОТГ (у м. Немирові Вінницької області), здійснюючи господарську діяльність на його території. Кінцевими бенефіціарними власниками холдингу, які отримують зиск від господарювання на території ОТГ є особи, які не пов'язані із громадою — Герега Г. Ф. (м. Київ) та Герега О. В. (м. Городок Хмельницької обл.).

ОСОБИСТІ СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА (ОСГ)

Як наслідок відсутності привабливих для місцевого населення пропозицій на ринку праці, низького рівня підприємницької ініціативи, віддаленості до великих міст та інших чинників для більшої частини сільського населення найважливішим, а часто — єдиним джерелом життєзабезпечення є самозайнятість у власних ОСГ.

На території ОТГ нараховується майже 1,8 тис. домогосподарств, членами яких при розпаюванні було отримано 3 тис. земельних паїв, частину яких вони здають в оренду, а частину — використовують для товарного виробництва сільськогосподарської продукції. Також домогосподарствам було передано більше 2 тис. га землі, з яких приблизно 1,2 тис. га — для ведення ОСГ. Біля 0,8 тис. членів домогосподарств у Вовковинецькій ОТГ зайняті лише в особистих селянських господарствах.

Розміри більшості особистих селянських господарств коливаються від 0,5 до 2 га і, в умовах високого рівня формального і неформального безробіття у сферах, відмінних від сільського господарства, для більшої половини сільського населення їхні ОСГ основним джерелом життєзабезпечення та місцем для самозайнятості. Постійне підвищення рівня виробничих витрат, удорожчання засобів захисту рослин, добрив, пального, а також невеликий розмір земельних ділянок, що використовуються особистими господарствами населення, обмеженість

доступу до ринків збуту є тими чинниками, що зумовлюють низький рівень доходів від ОСГ. Хоча поголів'я худоби та обсяги виробництва домогосподарствами багатьох видів продукції тваринництва в останні роки зменшуються, в ОСГ Вовковинецької громади утримується поголів'я корів, достатнє для формування товарних партій молока, яке може реалізуватися переробним підприємствам або могло би перероблятися на місці на кооперативних засадах (наприклад, виробництво сирів тощо).

У виробництві товарної продукції рослинництва однією з найбільших проблем для ОСГ залишається обмежений доступ до ринків збуту. ОСГ здебільшого реалізують надлишкову продукції посередникам за дуже низькими цінами.

“

Громади утримують поголів'я корів, достатнє для формування товарних партій молока, яке може реалізуватися переробним підприємствам

”

БЮДЖЕТ

СТРУКТУРА ТА ДОХОДИ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Запланований Бюджет Вовковинецької ОТГ становив 24 830 610 грн у 2018 р., 28 164 652 грн — у 2019 р. і перевиконувався на 5,91% і 7,58% — до 26 298 332,89 і 30 301 791,72 грн відповідно. На 2020 р. у доходній частині заплановано 25 970 424 грн. Бюджет є високодотаційним — лише приблизно третина доходів бюджету забезпечується за рахунок власних надходжень: 30,75% і 38,68% у 2018 і 2019 роках відповідно.

Структура доходів бюджету у 2019 році показана на рис. 11. У структурі офіційних трансфертів (18 582 153,86 грн) базова дотація з державного бюджету становила 3 474 100 грн (18,7%). Три субвенції з державного бюджету — на формування інфраструктури, освітня і медична становили відповідно 999 653,51 грн, 8 285 800 грн та 2 767 200 грн (8,27%, 68,76% та 22,97% у структурі субвенцій із державного бюджету).

З власних надходжень найбільше значення мають податкові надходження, які у 2019 році становили 10 428 646,16 грн (34,42% всіх доходів бюджету). Більше половини податкових надходжень становлять податки та збір на доходи фізичних осіб (5 465 284,72 грн або 52,41 податкових надходжень у 2019 році). Місцеві податки склали 4 885 557,64 або 46,85% податкових надходжень.

Основну частину податку на доходи фізичних осіб становлять надходження, сплачені податковими агентами із доходів платників податку у вигляді заробітної плати та доходів, відмінних від заробітної плати (95,71% надходжень у цій групі доходів). Традиційно невелику частку займають податки на доходи фізичних осіб, сплачені ними за результатами річного декларування (0,22% надходжень у цій групі).

У структурі місцевих податків 71% займає податок на майно і 29% — єдиний податок. Майже 95% податку на майно складає плата за землю, половину якої формують надходження від земельного податку з юридичних осіб, ще майже 20% — орендна плата з юридичних осіб, і ще 23% надходить за рахунок земельного податку та орендної плати від фізичних осіб.

Структура видатків бюджету показана на рис. 12.

У видатках місцевого бюджету найбільшу частку становлять витрати на освіту — 57%, на управління — 13% та міжбюджетні трансферти — 11%.

Порівняння окремих показників виконання бюджету у Вовковинецькій ОТГ з бюджетами інших ОТГ, які максимально схожі за розмірами та чисельністю населення, свідчить про відносно низький чи нижче середнього рівень фінансової спроможності, недостатню спрямованість витрат бюджету на довгостроковий розвиток, і середній або дещо вище середнього рівень операційних витрат (рис. 13).

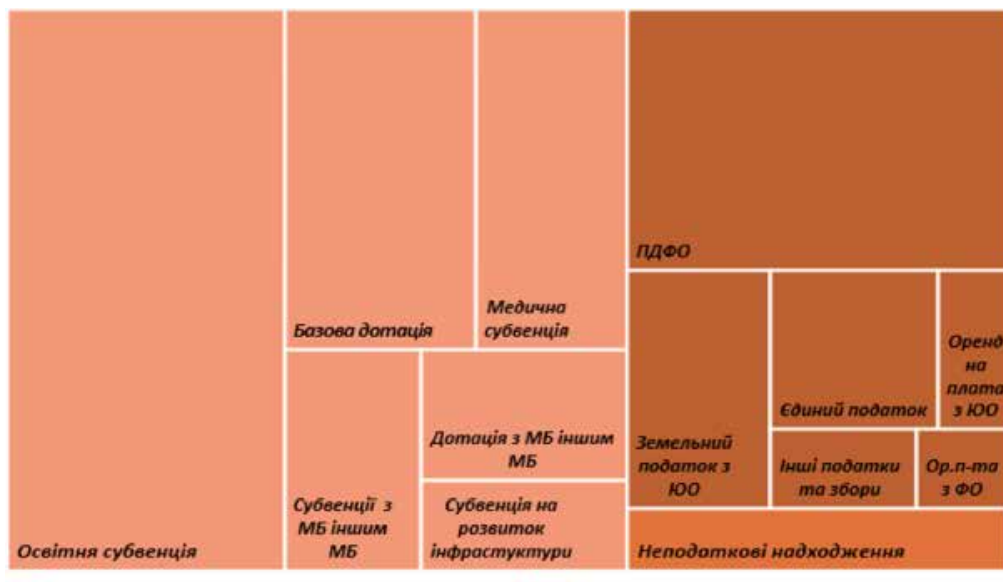

Рис. 12. Структура доходів бюджету Вовковинецької ОТГ у 2019 році*

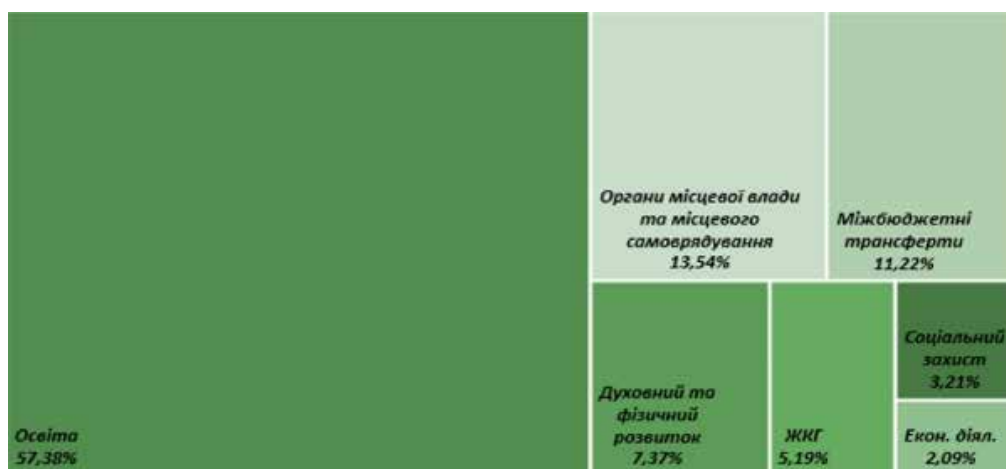

Рис. 13. Структура видатків бюджету за функціональною класифікацією у 2019 році

* МБ — місцеві бюджети; ПДФО — податок та збір на доходи фізичних осіб; ЮО — юридичні особи; ФО — фізичні особи

Рис. 14. Окремі показники бюджету Вовковинецької ОТГ та потенціал для довгострокового розвитку

На рисунку 13 перший блок показників характеризує рівень фінансової спроможності ОТГ, другий блок характеризує спрямованість витрат на довгостроковий розвиток, третій блок показників характеризує спрямованість витрат бюджету на обслуговування операційної діяльності. Чим далі розташована лінія від центру рисунку — тим нижче за цим напрямком у рейтингу знаходиться Вовковинецька ОТГ у порівнянні з іншими громадами, які максимально схожі за розмірами та чисельністю населення, а, отже, і більше уваги доцільно приділити цим напрямкам при управлінні місцевими доходами та видатками.

Важливими стратегічними напрямками економічного розвитку має стати формування бюджету розвитку, стимулювання підвищення рівня доходів фізичних осіб, ефективності діючих юридичних осіб-суб'єктів

ВТРАТИ БЮДЖЕТУ ВНАСЛІДОК ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 є одним із чинників, що значно вплинули на наповнення та виконання бюджету у 2020 році. Якщо за перші п'ять місяців 2019 року виконання річного бюджету за доходами становило 49,6%, то у 2020 році за цей же період – лише 30%, або приблизно на 2 млн. грн менше.

Для підтримки суб'єктів господарської діяльності в умовах пандемії та карантину були прийняті законодавчі зміни щодо звільнення окремих груп платників податків, які надходять до місцевого бюджету, від їх сплати за березень місяць. Таке звільнення, зокрема, стосувалося плати за землю у частині земельного податку, орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Орієнтовні втрати надходжень за цими джерелами доходів місцевого бюджету Вовковинецької ОТГ у 2020 році становлять 200–300 тис. грн.

У 2020 році урядом було передбачено виділення Вовковинецькій ОТГ 821,3 тис. грн в рамках субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на підтримку розвитку об'єднаних територіальних громад (колишня субвенція на розвиток інфраструктури). Проте прийнятими у зв'язку із пандемією COVID-19 бюджетними змінами виділення цих коштів у 2020 році було скасоване.

Ситуація в бюджетній сфері свідчить, що важливими стратегічними напрямками економічного розвитку Вовковинецької ОТГ має стати формування бюджету розвитку, стимулювання підвищення рівня доходів фізичних осіб, ефективності діючих юридичних осіб-суб'єктів господарювання, створення нових для розширення місцевої податкової бази.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Ключовими проблемами Вовковинецької ОТГ, вирішення яких потребує стратегічного підходу у плануванні та реалізації заходів, є: низький рівень включеності особистих господарств населення у ланцюги доданої вартості та канали збуту сільськогосподарської продукції та послуг, обмежений доступ до ринків збуту сільськогосподарської продукції, низький рівень доходів населення та власних надходжень до місцевого бюджету, загрози ефективному використанню місцевих ресурсів, висока вразливість сільського господарства до змін клімату, недостатня взаємодія населення у вирішенні власних проблем соціально-економічного розвитку, недостатньо диверсифікована економічна сфера.

Для вирішення цих проблем через посилення економічного потенціалу громади та підвищення ефективності його реалізації пропонуються наступні основні напрями: розвиток взаємодії між ОСГ та їх включення як виробників сільськогосподарської продукції у ланцюги доданої вартості, включення у ринки туристичних послуг та розвиток сектора сільської гостинності, посилення інституціональної спроможності ОТГ.

Таблиця 7. Результати оцінки виявленого потенціалу та можливостей його активізації у Вовковинецькій ОТГ

Сильні сторони

- ✓ Активність органів місцевої влади, відкритість до змін та велике бажання впроваджувати заходи та забезпечення сталого місцевого розвитку;
- ✓ Достатні природні ресурси для забезпечення сталого та різновекторного розвитку;
- ✓ Наявність розвіданих та таких, що розробляються, родовищ місцевих корисних копалин;
- ✓ Доступ до транспортних коридорів та хороша транспортна доступність між населеними пунктами ОТГ;
- ✓ Наявність залізниці;
- ✓ Відносно сприятлива екологічна ситуація;
- ✓ Відносно сприятлива екологічна ситуація;
- ✓ Збережені основні об'єкти соціальної сфери;
- ✓ Наявний потенціал розвитку фермерства сімейного типу на базі ОСГ.

Слабкі сторони

- ✓ Низький рівень включеності особистих господарств населення у ланцюги доданої вартості та канали збуту сільськогосподарської продукції та послуг;
- ✓ Обмежений доступ до ринків збуту сільськогосподарської продукції;
- ✓ Низький рівень доходів населення та власних надходжень до місцевого бюджету;
- ✓ Низька спрямованість витрат місцевого бюджету на довгостроковий розвиток;
- ✓ Відносно низький рівень природної продуктивності сільськогосподарських угідь;
- ✓ Висока вразливість сільського господарства до змін клімату;
- ✓ Недостатня включеність та взаємодія населення у вирішенні власних проблем соціально-економічного розвитку;
- ✓ Недостатньо диверсифікована економічна сфера.

Можливості

- Розвиток взаємодії між ОСГ та їх включення як виробників сільськогосподарської продукції у ланцюги доданої вартості:
 - Розвиток форм солідарного сільського господарства на базі ОСГ;
 - Створення кооперативу для заготівлі та первинної обробки сільськогосподарської продукції, виробленої в особистих господарствах населення (заготівля у господарств населення та первинна переробка молока; організація крафтової міні-сироварні; заготівля у населення та переробка повного циклу фруктів, ягід, овочів; інтернет-крамниця).
- Включення у ринки туристичних послуг та розвиток сектора сільської гостинності:
 - Розроблення нересурсоємних нетрадиційних туристичних продуктів, що не потребують надання послуг розміщення (проживання) гостей;
 - Розвиток сектора послуг сільської гостинності;
 - Розвиток контактних ферм як елементу туристичної інфраструктури ОТГ.
- Посилення інституціональної спроможності ОТГ:
 - Створення в управлінській структурі відділу з розвитку підприємницької діяльності та розвитку громадських ініціатив;
 - Створення та підтримка навчально-інформаційного центру з питань підприємницької діяльності та розвитку громадських ініціатив.
- Створення комунальних підприємств та/або їх взаємодія з приватними суб'єктами господарювання у сферах, де залишаються є відповідні ніші, існують можливості створення робочих місць та виробництв, але проте місцевий приватний бізнес з різних причин не представлений.

Загрози

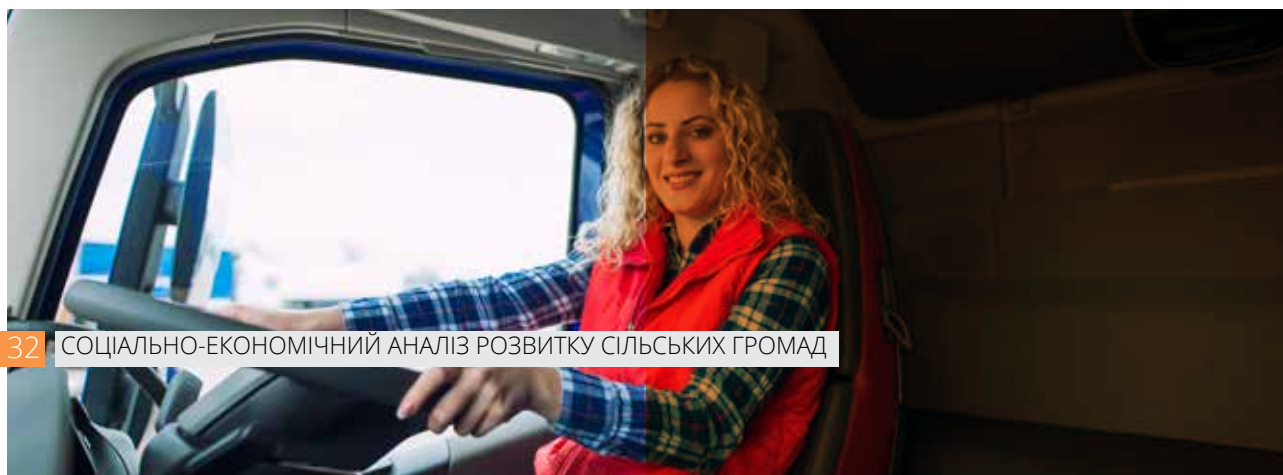
- Загрози неефективного використання (або такого, що не відповідає засадам сталого розвитку) місцевих ресурсів (надра, сільськогосподарські угіддя) приватними структурами;
- Висока вразливість до клімату сільського господарства;
- Загрози та проблеми, пов'язані із значною часткою незареєстрованих у державних кадастрах та реєстрах природних ресурсів, в першу чергу – земель:
 - Проблеми для планування ефективного місцевого ресурсокористування;
 - Загрози в частині ефективного захисту незареєстрованих ресурсів тощо.
- Загрози, пов'язані з демографічними проблемами (низький рівень народжуваності, високий рівень смертності, від'ємне міграційне сальдо, недосконалість соціального захисту населення, невисокий рівень зайнятості, тіньова зайнятість значної частини працездатних, старіння та депопуляція населення);
- Загрози втрати кваліфікованих людських ресурсів внаслідок трудової міграції за межі ОТГ;
- Загрози, пов'язані із контролем місцевих ресурсів суб'єктами та бенефіціарами, зареєстрованими за межами ОТГ;
- Соціальні, екологічні та економічні загрози, пов'язані із концентрацією аграрного землекористування великими корпоративними структурами.

I. Розвиток взаємодії між ОСГ та їх включення як виробників сільськогосподарської продукції у ланцюги доданої вартості

1.1. Розвиток форм солідарного сільського господарства на базі ОСГ

(тобто, коли споживачі у містах підписуються на регулярне отримання продовольчих наборів, вироблених в ОСГ громади), що не потребують великих обсягів початкових фінансових ресурсів і можуть успішно функціонувати вже у короткостроковій перспективі з невеликою кількістю залучених учасників як з боку громади, так і споживачів товарів та послуг, з потенціалом долучення нових учасників. В першу чергу, такі форми солідарного господарства можуть функціонувати і стосуватися налагодження та розвитку ефективних каналів збуту виробленої в особистих селянських господарствах ОТГ.

На початковому етапі достатньо залучення кількох десятків ОСГ для організації та налагодження стабільних та рентабельних постачань сільськогосподарської продукції на міські ринки або конкретним споживачам на регулярній основі (наприклад, раз на тиждень). ОСГ-учасники координують між собою асортимент та терміни вирощування овочевої та іншої рослинницької продукції у простих міні-теплицях та у відкритому ґрунті. Координація між ОСГ повинна забезпечити можливість формування щотижня продуктових наборів — “продуктових кошиків”, які щотижня доставлятимуться замовникам у Хмельницький чи, наприклад, Вінницю. Собівартість такої спільної доставки невеликої кількості продуктових наборів (наприклад, біля 10-ти) можлива легковим транспортом і загальна собівартість такої доставки у згадані обласні центри не перевищуватиме 500 гривень, або 10% вартості партії. Таким чином, розпочати таку діяльність можна без додаткового спеціального транспорту, придбання якого можливе у майбутньому, або, як альтернатива, коли обсяги партії зростуть, можна укласти договір з перевізником, який може це робити щотижня (це може бути ФОП, у якого є вантажний мікроавтобус). Пошук споживачів, а на першому етапі достатньо навіть 10-ти споживачів, які погоджуються на отримання щотижневих продовольчих наборів, можна здійснювати різними каналами — через інтернет-оголошення, створені у соціальних мережах сторінки, сайт ОТГ; доцільно також створити простий веб-сайт, де споживачі можуть залишати свої додаткові замовлення, дізнаватися про можливі варіанти продовольчих наборів тощо. Перевагою такої форми реалізації продукції для ОСГ є гарантований збут, можливість планування виробництва сільськогосподарської продукції, мінімізація транспортних витрат, оскільки продукція доставляється партіями відразу до багатьом споживачам, відсутність витрат часу на самостійну реалізацію продукції на ринках сільськогосподарської продукції тощо.

1.2. Створення кооперативу для заготівлі та первинної обробки сільськогосподарської продукції, виробленої в особистих господарствах населення.

Метою діяльності кооперативу, членами якого можуть стати мешканці громади, має бути сприяння у реалізації надлишків продукції, виробленої в ОСГ населення. Це може стосуватися як продукції, яка вже зараз закуповується посередниками за відносно низькими цінами, так і виробничих напрямів, які розвиватимуться таким кооперативом планово через стимулювання господарств населення до вирощування певних видів продукції, розповсюдження насіння, організацію навчання для членів кооперативу, формування товарних партій продукції та іншої підтримки.

Одним із напрямків діяльності цього кооперативу може бути заготівля у господарств населення та первинна переробка молока. Це сприятиме збереженню наявного поголів'я ВРХ в ОСГ. Хоча поголів'я худоби та обсяги виробництва домогосподарствами багатьох видів продукції тваринництва в останні роки зменшуються, в ОСГ Вовковинецької громади утримується поголів'я корів, достатнє для формування невеликих товарних партій молока, яке може реалізуватися переробним підприємствам. Проте, закупівельні ціни великих переробних підприємств, зазвичай, є невисокими та не стимулюють ОСГ до того, щоб слідувати за високою якістю молока і утримувати поголів'я. Перспективнішим виглядає організація повного циклу переробки молочної продукції у місцевому кооперативі. Прикладом такого повного циклу може бути організація крафтової міні-сироварні. В Україні є приклади започаткування таких сироварень як за рахунок грантових коштів (від 50 тис. дол), так і практично "з нуля", коли ентузіасти, які навіть самостійно не утримували молочне поголів'я, просто розпочинали із закупівлі кількох десятків літрів молока на день (на 1 кг сиру потрібно приблизно від 10 кг

молока) та на початку варили сир без дорогого спеціального обладнання у мінімально пристосованих наявних приміщеннях. Таким чином, цей варіант можна реалізовувати як при наявності зовнішнього фінансування, так і розпочинати за умов практичної відсутності фінансових ресурсів силами кількох ентузіастів. Невеликий обсяг продукції на початку не потребує високих маркетингових затрат на збут чи виходу на великі торгівельні мережі, а реалізується на ринках чи постійним клієнтам, які рекламують продукцію, або реалізується через інтернет-крамниці. Якщо для окупності проекту, коли відразу за грантові кошти чи кошти інвесторів закуповується нове сучасне обладнання необхідно 3–7 років, то у малих стартапах при поступовому розвитку та розширенні виробництва, залученні нових ОСГ-постачальників молока, окупність має місце вже у перший рік функціонування.

При самостійній переробці молока на сири можна отримувати додатково до 15–30 відсотків доданої вартості. Досвід успішних міні-сироварень свідчить, що вони не обмежуються лише виробництвом сирів, але й успішно розвивають туризм, демонструючи відвідувачам виробничий процес (наприклад, міні-сироварню у Шабо за день відвідують 150–200 відвідувачів, а ціни на квитки становлять біля 100 грн з особи), пропонуючи дегустації тощо. Міні-сироварня може стати одним із туристичних об'єктів на території громади.

Ще одним напрямом діяльності кооперативу, що не потребує значних початкових фінансових вкладень, може бути заготівля у населення та переробка повного циклу фруктів, ягід, овочів. Прикладами такої переробки, які не потребують значних фінансових ресурсів є виробництво сухофруктів (яблука, груші, сливи, ягоди, полуниця, малина), цукатів, заготівля у населення та очищення грецьких горіхів, гарбузового насіння тощо. Витрати на саме просте устаткування для пакування такої продукції у поліетиленові пакети, дизайн та друк етикеток є дуже незначними, їх можуть дозволити собі навіть окремі ОСГ, вони окуповуються дуже швидко.

Для реалізації продукції при кооперативі доцільно створити інтернет-крамницю, яку варто популяризувати через соціальні мережі та інші канали. Терміни зберігання запакованих у поліетилен сухофруктів, горіхів, насіння є достатніми для мінімізації ризиків псування продукції до реалізації при її невеликих початкових обсягах; багато видів твердих сирів також мають досить тривалий термін зберігання, а для реалізації м'яких сирів (наприклад, бринзи), коли вже обсяги продукції при розвитку виробництва зростають і необхідно збільшити термін зберігання, малі сироварні використовують пакування у скляну тару (у розсолі), маючи на той момент вже необхідні кошти для закупівлі тари та обладнання.

Для реалізації продукції при кооперативі доцільно створити інтернет-крамницю, яку варто популяризувати через соціальні мережі та інші канали.

II. Включення у ринки туристичних послуг та розвиток сектора послуг сільської гостинності

Ці ринки є економічними нішами, що поки залишаються зовсім неосвоєними місцевими суб'єктами господарської діяльності і населенням. Це є як причиною, так і наслідком нерозвинутого туристичного потенціалу громади, відсутності об'єктів розміщення гостей (готелів, сільських садиб), високої конкуренції на ринку традиційних туристичних послуг у цьому регіоні Поділля тощо.

2.1. Розроблення нересурсоємних нетрадиційних туристичних продуктів, що не потребують надання послуг розміщення (проживання) гостей.

Виходячи з відсутності на території Вовковинецької сектору, що надає послуги розміщення гостей та розвиток якого потребує певного часу та ресурсів, на початковому етапі доцільно приділити увагу розробленню нересурсоємних туристичних продуктів, що не потребують такого розміщення та орієнтуються на короткострокові (денні) відвідування гостями території громади. Це можуть бути денні тури або кількогодінні туристичні продукти як доповнення чи елемент до вже існуючих денних турів в сусідніх регіонах.

Аналіз ринку туристичних послуг Хмельницької та Вінницької області свідчить, що туроператорами пропонуються та реалізуються денні (або кількоденні) тури, під час яких туристичні групи під час маршруту зупиняються на кілька годин-день в різних локаціях, що віддалені між собою на десятки чи й сотні кілометрів. При наявності у Вовковинецькій ОТГ привабливого туристичного продукту, він може бути включений туроператорами в уже існуючі маршрути між привабливими традиційними туристичними локаціями сусідніх районів. Останні, в основному, орієнтовані на відвідування історичних або привабливих природних об'єктів (Кам'янець-Подільський, Хотин, Бакота, Меджибіж, Бар тощо), що є традиційними та найбільш поширеними напрямками туризму. Вовковинецькій ОТГ варто зосередитися на розробленні менш розповсюджених нетрадиційних напрямів, що базуються на використанні місцевих ресурсів та можливостей.

Прикладом місцевого туристичного продукту, що реалізується спільно із місцевими фермерами, може бути лабіринт на полі кукурудзи. В Україні такі лабіринти створювались в музеї національної культури "Пирогів", у селі Пісчане Золотоноського району Черкаської області, на околиці Києва ("Кукулабія"). Вони можуть як створюватися під конкретний захід (фестиваль), так і діяти протягом сезону. Для такого лабіринту найчастіше використовується поле площею 3–5 га, при цьому довжина вирізаних ходів може становити 5–10 і більше кілометрів. Втрати урожаю фермера від вирізаних на полі 4–5 га ходів та затрати на їх облаштування становитимуть 20–25 тис. гривень. Такі витрати при вартості вхідного квитка 100 грн

компенсують 200–250 відвідувачів. При цьому такий туристичний об'єкт може функціонувати 3 місяці в літньо-осінній період. Зиск від такого об'єкту не обмежується лише доходами від продажу квитків, оскільки він стає центром притягання для організації інших заходів та надання послуг — надання послуг харчування, організації квестів, корпоративних заходів, фестивалів, майстер-класів, розвиваючих ігор для дітей, інших видів активного відпочинку та розваг.

До Вовковинецької ОТГ можна доїхати вранці від Хмельницького приміським потягом та повернутися назад увечері. Це означає, що існує потенціал для туризму вихідного дня і туристичні продукти на кшталт описаного (лабіринт) можуть мати попит не тільки в організованих туристичних груп, але й в неорганізованих туристів/гостей з обласного центру.

2.2. Розвиток сектора послуг сільської гостинності.

Крім продуктів, які можуть забезпечити зиск громаді вже у перший сезон, слід звернути увагу на розвиток сектору послуг сільської гостинності (сільські садиби, які приймають гостей та надають ряд супутніх послуг щодо харчування, організації дозвілля та відпочинку). Це потребує більше організаційних зусиль та часу, проте може забезпечити більший та постійний соціально-економічний ефект для мешканців громади у майбутньому. Значний досвід у розвитку послуг сільської гостинності, підтримці органів місцевого самоврядування та власників сільських садіб має Асоціація сільського зеленого туризму України, з якою доцільно налагодити співпрацю.

2.3. Розвиток контактних ферм як елементу туристичної інфраструктури ОТГ.

Контактні ферми широко розповсюджені в багатьох країнах, також існує достатньо успішних прикладів функціонування таких ферм в Україні. Вони можуть функціонувати як на базі фермерського господарства, так і на базі ОСГ. Послуги ферми можуть включати контактне спілкування із сільськими тваринами, птахами, проведення різноманітних майстер-класів, дегустації, знайомство з фермерською працею, продаж гостям свіжих натуральних продуктів та виробів з них тощо. На базі контактної ферми може діяти сімейно-шкільний освітній центр.

III. Посилення інституціональної спроможності ОТГ у підтримці малого підприємництва та взаємодії між мешканцями громади, популяризації та впровадженні інновацій

Ефективний розвиток людського капіталу, взаємодії населення громади для підвищення доходів населення, економічного розвитку та вирішення власних проблем можливий лише за умови всебічної координації та підтримки місцевої влади. Для цього слід розглянути можливість створення в управлінській структурі відповідного підрозділу (чи розширення повноважень і функціональних обов'язків уже існуючих) — відділу з розвитку підприємницької діяльності та розвитку громадських ініціатив. Такий відділ має функціонувати в тісній взаємодії з іншими підрозділами та комісіями при селищній раді, зокрема постійною комісією з питань фінансів, бюджету, планування соціально-економічного розвитку, інвестицій та міжнародного співробітництва та іншими.

Слід розглянути можливість створення в управлінській структурі відповідного підрозділу (чи розширення повноважень і функціональних обов'язків уже існуючих) — відділу з розвитку підприємницької діяльності та розвитку громадських ініціатив.

Однією з важливих функцій відділу може бути підтримка функціонування навчально-інформаційного центру з питань підприємницької діяльності та розвитку громадських ініціатив. Це може включати збирання навчально-інформаційних матеріалів про існуючі найкращі практики, можливості, відкриття власної справи (хорошим прикладом тут можуть бути освітні серіали Міністерства цифрової інформації України на платформі “Дія.Бізнес” — <https://business.diia.gov.ua/>) підходи до вирішення певних проблем (зокрема за конкретними запитам громадян, можливості включення в державні та недержавні програми підтримки, отримання фінансування та грантів на реалізацію соціально-економічних проектів, підготовку чи допомогу у підготовці грантових заявок, популяризація пермакультурних господарств та навчання пермакультурі (як напрям адаптації ОСГ до змін клімату) та інших сучасних інноваційних практик серед мешканців громади, популяризація місцевих продуктів та просування місцевих

виробників за межами громади через розроблення та реалізацію відповідних стратегій і заходів, гуртування людей через ініціювання та залучення в організацію, проведення спільних заходів (культурних, соціальних — фестивалів, свят громади і села і т.д.).

Окремим напрямком роботи відділу і центру може бути стимулювання впровадження та розвитку агроекологічних підходів до господарювання для зниження вразливості сільського господарства до зміни клімату, оскільки саме у цій сфері вразливість громади є найвищою. Висока вразливість сільського господарства обумовлена його високою залежністю від природного зволоження, що в умовах підвищення ризику коротко- й довготривалих посух, вимагає впровадження певних адаптаційних заходів, зокрема агротехнологій для зниження випаровування вологи на основі мінімального обробітку ґрунту.

Відділ відділу з розвитку підприємницької діяльності та розвитку громадських ініціатив та навчально-інформаційний центр можуть відіграти значну роль у тому, щоб ініціативи, описані в попередніх розділах цих рекомендацій (розвиток взаємодії між ОСГ та їх включення як виробників сільськогосподарської продукції у ланцюги доданої вартості, включення у ринки туристичних послуг та розвиток сектора послуг сільської гостинності) були успішними та продовжували розвиватися.

Окремим напрямком роботи відділу може бути обґрунтування можливостей використання інструментів місцевого впливу та важелів стимулювання (податкових, організаційних тощо) пріоритетних для громади напрямків розвитку підприємницької активності та взаємодії населення для підвищення доходів населення і бюджетних відрахувань. Прикладом економічної ніші, на яку пропонується звернути увагу є створення мініпекарень, оскільки частина місцевого ринку такої продукції зайнята постачальниками, що зареєстровані за межами громади.

IV. Розвиток комунальних підприємств

Розвиток комунальних підприємств може бути окремим стратегічним напрямком у програмі розвитку ОТГ. Створення комунальних підприємств та їх співпраця з приватними суб'єктами господарювання може бути ефективним і доцільним у сферах, де залишаються такі ніші та існують можливості створення додаткових робочих місць та виробництв проте місцевий приватний бізнес з різних причин не представлений (наприклад, високі фінансові чи організаційні бар'єри для "входження" тощо), а також у сферах, де використання ресурсів місцевих громад може бути неефективним, неконтрольованим або супроводжуватися високими ризиками для сталого розвитку тощо. Прикладом такої сфери може бути видобуток суглинку та цегляно-керамічні виробництва на цій базі. Господарювання діючих суб'єктів у надрокористуванні на території Вовковинецької супроводжуються високими ризиками, порушеннями чинного законодавства та судовими позовами. Крім того фактичні задекларовані обсяги видобутку корисних копалин є значно нижчими, ніж проектні. Створення комунального підприємства у цій сфері, яке діятиме самостійно або у взаємодії з приватними підприємствами може забезпечити позитивні соціально-економічні ефекти.

Крім того фактичні задекларовані обсяги видобутку корисних копалин є значно нижчими, ніж проектні. Створення комунального підприємства у цій сфері, яке діятиме самостійно або у взаємодії з приватними підприємствами може забезпечити позитивні соціально-економічні ефекти.

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ

ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ СОЦІОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ:

Залучення фінансових ресурсів:

- ✓ платформа «Все для малих і середніх підприємств»
<http://www.smedevelopment.info/>;
- ✓ Міжнародний благодійний фонд «Добробут громад»
<http://dobrobut-hromad.org/>;
- ✓ онлайн-платформа «Спільнокошт»
<https://bigggidea.com/>;
- ✓ онлайн-платформа «Na-Starte»
<https://www.airfunding.net/>;
- ✓ портал ГУРТ (у розділі «Гроші» — гранти, премії, стипендії, тендери, конкурси, що передбачають грошову винагороду; у розділі «Навчання» – анонси тренінгів, семінарів, вебінарів, навчальних поїздок, освітніх зустрічей) <https://gurt.org.ua/about/>;
- ✓ Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР)
<http://dfrr.minregion.gov.ua/>;
- ✓ електронний майданчик для виробників сільськогосподарської продукції
<https://www.ar.gov.ua/>

пошук ринків збуту сільськогосподарської продукції:

- ✓ онлайн-платформа «Відкритий ринок»
<https://rynok.in.ua/>;
- ✓ торговий форум онлайн:
<https://hgozt.org/tfonline/>;

сервіси та можливості, представлені Міністерством та Комітетом цифрової трансформації України, щодо започаткування нового бізнес-проекту та ефективної його реалізації:

- ✓ <https://business.diia.gov.ua/services>.

розвиток сільського туризму:

- ✓ поради з розвитку туризму, тренінги з брендингу території громади
[https://school.tourinform.org.ua/trainings/;](https://school.tourinform.org.ua/trainings/)
- ✓ ефективні практики
[https://i.factor.ua/ukr/journals/rs/2019/september/issue-3/article-70474.html?wn=google_ads_iframe_%2F141806220%2FiFactor_top_bnr_0&r1=;](https://i.factor.ua/ukr/journals/rs/2019/september/issue-3/article-70474.html?wn=google_ads_iframe_%2F141806220%2FiFactor_top_bnr_0&r1=)
- ✓ пріоритетні напрями розвитку
[https://agro.dn.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/donetska-14.06.19_compressed.pdf;](https://agro.dn.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/donetska-14.06.19_compressed.pdf)
- ✓ розміщення інформації щодо вільних садиб з метою активного залучення туристів
[https://www.greentour.com.ua/region?page=4&per-page=25.](https://www.greentour.com.ua/region?page=4&per-page=25)

забезпечення енергетичної самодостатності громад:

- ✓ Європейський банк реконструкції та розвитку (підтримка муніципальних проєктів з енергоефективності, тепlopостачання і транспорту) <https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395238517239&d=&pagename=EBRD-RU%2FContent%2FContentLayout>;
- ✓ ефективна практика створення револьверних фондів на рівні громад
[https://www.lyublynets-gromada.org.ua/docs/projects/20-8/p09.pdf;](https://www.lyublynets-gromada.org.ua/docs/projects/20-8/p09.pdf)
- ✓ розміщення інформації щодо проєкту з розвитку відновлюваної енергетики на сайті Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України [https://uamap.org.ua/;](https://uamap.org.ua/)
- ✓ проведення онлайн-вебінарів та конкурсів на отримання грантів
[https://decentralization.gov.ua/energoeffect;](https://decentralization.gov.ua/energoeffect)
- ✓ створення енергетичних кооперативів
[https://ua.boell.org/sites/default/files/2019-11/%D0%95%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8_%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4.pdf;](https://ua.boell.org/sites/default/files/2019-11/%D0%95%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8_%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4.pdf)

тренінги для представників органів місцевого самоврядування щодо забезпечення ефективного розвитку ОТГ:

- ✓ [https://moodle.hromady.org/;](https://moodle.hromady.org/)

Контакти ГО «Екодія»

Адреса:
вул. Саксаганського, 52А, Київ, 01033

Поштова адреса:
а/с 26, Київ, 01032

+38 044 353-78-41
+38 044 362-32-18

info@ecoaction.org.ua
ecoaction.org.ua

